

IN HONOREM

IN MEMORIAM PROFESORUL HANGA

Data publicării online: 15.03.2021

Ștefan HERCHI*

Nu întâmplător am utilizat acest apelativ în titlul textului pe care l-am închinat memoriei marelui profesor care a fost Vladimir Hanga. Noi studenții în spuneam pur și simplu Hanga. Era datorat faimei, spaimei cu care ne pregăteam de examenul de drept roman ? Greu de spus. Dar așa mi-a rămas în memorie ca și HANGA, cu litere mari.

Intrând la Facultatea de drept a Universității Babeș-Bolyai am avut parte de o pleiadă de profesori de excepție. Și nu o spun doar pentru că așa se obișnuiește. Efectiv am beneficiat de sprijinul unui corp profesoral deosebit. Este suficient să amintesc doar pe câțiva, într-o ordine întâmplătoare - pentru a adevăra aceste spuse. Ioan Gliga - față de care am o recunoștință aparte fiind conducătorul meu de doctorat -, Matei Basarab, Oliviu Stoica, Gheorghe Boboș, Ilie Iovănaș, Ioan Deleanu, Marțian Niciu, Ioan Zinveliu și alții, nesocotindu-i pe cei care încă sunt în viață și reprezintă deasemenea o

* Lector Dr. Facultate de Drept, Universitatea din Oradea, avocat în Baroul Oradea stefan.herchi@gmail.com.

generație de aur de dascăli nu numai în materia dreptului ci și a vieții în general.

Anul întâi este un an menit să te dezmeticească din euforia luării unui examen de admitere deosebit de dificil - două examene scrise și trei orale - la o concurență de 18 pe un loc din cele 36 scoase la concurs. Materii dificile de care nici nu auzisem anterior decât întâmplător, un sistem necunoscut de evaluare și apreciere a rezultatelor, constituiau tot atâtea necunoscute și deci trepte de trecut.

În acest context am luat cunoștință cu profesorul Hanga care în ciuda faimei mai degrabă înfricoșătoare (cum ni-l prezentau cei din anii mai mari) de care se bucura, s-a dovedit o persoană deosebit de agreabilă. Acest lucru nu înseamnă că nu era exigent - mai ales la examene. O personalitate pentru mine uluitoare, de o largă cultură umanistă, avea un discurs care te zăpăcea prin bogăția trimiterilor, a parantezelor și a citatelor latinești pe care le turuia cu o viteză deosebită. Era o încântare să-l asculți la cursuri, cu condiția să nu te gândești la ce te așteaptă la examen pentru că pretențiile chiar dacă nu erau atât de mari, dar erau însemnate.

Ceea ce m-a atras poate cel mai mult, a fost iubirea, pasiunea pe care profesorul Hanga o manifesta față de dreptul roman. O manifesta public, fără reținere și cu mare bucurie. Era pur și simplu îndrăgostit de acest domeniu. Patosul cu care cita din memorie din clasicii dreptului roman - faimoșii jurisconșulți ai epocii republicane și mai apoi ai imperiului - nu putea să nu te atragă. Compararea unor instituții ale dreptului roman cu cele din epoci ulterioare, explicațiile savante pe care le dădea, constituiau tot atâtea delectări intelectuale cărora cu greu li te puteai sustrage.

Nu este deci întâmplător faptul că pe lângă însușirea aspectelor privind evoluția dreptului roman, a instituțiilor acestuia, în mintea

studentului de atunci să se nască o admirație nețărmurită față de acest monument al capacității umane de a crea ceva peren și admirabil în același timp. Pentru că acesta este dreptul roman. Toate marile sisteme de drept de tip european, inclusiv cel anglo-saxon, au la bază dreptul roman. Nu întâmplător obișnuiesc să le spun studenților mei că practic avem două instituții bilenare și care au supraviețuit numeroaselor avataruri prin care au trecut: biserica catolică și dreptul roman. Acest lucru spune ceva și anume faptul că cel puțin în materia dreptului roman discutăm despre valori, valori general umane acceptate ca atare pe întreg globul.

Și pentru a încerca o paralelă între specializarea spre care m-am aplecat - a dreptului internațional - și a dreptului roman, chiar dacă ea pare îndrăzneată, merită să menționăm câteva aspecte.

Chiar dacă pentru romani, toate celelalte populații au fost barbare, iar dreptul roman se aplica exclusiv cetățenilor urbei, valorile promovate, instituțiile inventate au constituit tot atâtea instrumente de reglare a structurilor sociale și politice încât cu greu puteai face abstracție de ele. Ca atare, acești barbari, cu forța sau de bună-voie și-au însușit acele cunoștințe minimale din dreptul roman care le foloseu în relațiile cu puterea Romei. Practic dreptul roman a devenit un punct de referință în ceea ce privește aplicarea inclusiv a statutelor locale - zise barbare - servind astfel la soluționarea a numeroase spețe cu care locuitorii, comercianții mai ales ai epocii de după căderea Imperiului Roman, se confruntau. Nu este întâmplător că multe secole după dispariția Imperiului Roman, marile monumente ale dreptului roman - digestele, pandectele, celelalte culegeri de texte și spețe ale jurisconsultilor Romei (inclusiv de răsărit până la Justinian) - au stat la baza soluțiilor date în procesele acelor vremuri. Glosatorii, postglosatorii, utilizau aceste texte căutând răspunsuri și soluții pentru problemele clienților lor. Ca

atare aceste instituții s-au perpetuat, fiind mult mai evaluate ca reglementare socială decât statutele populațiilor care s-au stabilit pe teritoriul fostului Imperiu Roman. Perfecționate și adaptate condițiilor sociale și economice noi, ele au ajuns până în zilele noastre când Codul civil napoleonian le-a consacrat în forma modernă actuală.

Chiar dacă pentru romani, toți străinii erau barbari și mult timp, ei nu au dorit să reglementeze situația juridică a străinilor din cetatea eternă, până la urmă au ajuns la concluzia că situația acestora nu se poate rezolva doar prin simpla luare sub protecție de către un cetățean - similar cetăților grecești - ci se impune o reglementare juridică a situației acestora. Astfel, s-a născut instituția pretorului peregrin menit să soluționeze aspectele litigioase dintre cetățeni și cei domiciliați (cu reședința am spune noi azi) în Roma dar care deși erau oameni liberi nu erau cetățeni romani. Ulterior aceste reglementări s-au extins și asupra străinilor de Roma dar care din motive comerciale sau de altă natură intrau în relații cu cetățenii. Ori după prăbușirea Imperiului, se punea problema normelor aplicabile. pe de o parte aveam *jus civile* dar care se aplica doar cetățenilor - chiar dacă toți locuitorii imperiului primiseră până la urmă cetățenia - iar pe de alta aveam *statutele barbare* legislația proprie popoarelor care s-au stabilit pe teritorii care anterior făcuseră parte din Imperiu. Francii, longobarzii, avarii, goții, ostrogoții, vizigoții, s-au așezat pe aceste teritorii, temporar sau definitiv și în raporturile pe care le aveau cu foștii cetățeni romani, reclamau să li se aplice propriile lor reguli. În același timp, cetățenii solicitau aplicarea vechiului drept civil roman. Iată de ce juriștii epocii - cunoscuți apoi în literatura juridică de specialitate ca și glosatori și postglosatori - făceau note, comentarii pe marginea textelor la care am făcut referire mai sus.

Aceste glose au generat, în urma unei aplicări repetate și constante, pe cale cutumiară, la soluții care au dus la apariția principiilor cunoscute de dreptul actual. Teritorialitatea legii, personalitatea legii, sunt două principii inventate dacă putem utiliza acest termen, de către glosatori chiar dacă ele se aplicau și în epoca romană. Astfel, principiul personalității legilor se reflecta în împrejurarea că *jus civile* se aplica exclusiv cetățenilor Romei. Așa a apărut, în epoca modernă, dreptul internațional privat, ca un sistem de norme juridice menite să soluționeze conflictele de legi, conflictele de jurisdicții precum și anumite aspecte privind cetățenia.

În ceea ce privește dreptul internațional public, el practic nu exista în epoca Romei republicane sau imperiale. Statul roman nu accepta ca egale alte state pe care le privea doar - eventual - ca și aliați vremelnici. Ca atare tratatele sau înțelegerile încheiate de Roma cu alte state sau alți șefi de stat (este un termen pretențios pentru a denumi satrapii și monarhii absoluți ai epocilor în cauză) erau vremelnice și menite ca Roma să câștige timp pentru o cucerire ulterioară. Este adevărat că unele cutume antice se mai păstrau - instituția solilor, a trimișilor diplomatici am spune noi azi) dar ele nu erau decât câteva reminiscențe perpetuate prin obicei.

Evident că reflectând o societate mult mai evoluată, dreptul roman a avut câștig de cauză în fața acestor legislații - dacă termenul nu este prea exagerat - ale popoarelor migratoare. Astfel, el s-a transmis posterității servind ca bază, fundament pentru legislațiile moderne contemporane.

Acesta a fost marea lecție de fapt pe care profesorul Hanga ni l-a lăsat. Legislația unui stat, inclusiv modern, nu se poate edifica pe un teren virgin, lipsit de orice antecedente. Trebuie o bază teoretică, o bază practică, chiar cutumiară, care să constituie un fundament pe care să se ridice un sistem juridic eficient. Dreptul roman este tocmai un astfel de fundament. marile

instituții ale dreptului roman, indiferent că discutăm despre dreptul public - definirea *rei publice* - sau privat referitoare la proprietate, căsătorie, etc. constituie tot atâtea exemple care atestă preocuparea romanilor de a edifica un sistem juridic coerent care să reglementeze în amănunt toate aspectele vieții. Și ne-a mai lăsat o moștenire. Legislația nu este una imuabilă, ea se dezvoltă, se modifică în funcție de nevoile sociale, economice sau politice. Așa s-a întâmplat și cu dreptul roman care a evoluat, s-a perfecționat definind în mod real nevoile sociale contemporane.

Un ultim aspect care considerăm că reflectă tot personalitatea deosebită a profesorului Hanga, este poate surprinzător. Deja în anul patru, făceam cu profesorul Hanga un curs de organizatii internaționale. Nu ne mai trata de studenți ca în anul I la drept roman, ci de colegi. La un curs ne-a mărturisit că învață - la cei circa 60 de ani pe care îi avea - a șaptea limbă străină. Eram foarte curioși ce anume limbă este aceasta pentru că știam că vorbește pe lângă engleză, germană, limbile clasice - greaca și latina - și evident rusa. Ei bine era limba franceză. Ce alte limbi mai vorbea pentru a ajunge la numărul șase a rămas pentru noi un mister.

Iată ce personalitate multiplă, acaparatoare în sensul bun al cuvântului era profesorul Hanga. Am ajuns să prețuim cu adevărat învățămintele dobândite de la acesta odată cu intrarea noastră în câmpul muncii - cum se spunea pe vremurile acelea - și în măsura în care am reușit sau nu să le dăm mai departe este o problemă la care pot răspunde foștii noștrii studenți, cei cărora am încercat să le insuflăm măcar o parte a entuziasmului și iubirii față de drept a profesorului Hanga.

Lector Dr. Ștefan Herchi

Universitatea din Oradea, Facultate de Drept